

Németh Tibor***Polinézi palimpszeszt¹***

*Jöttél volna vendégként, tárt karokkal várunk,
De te hazajöttél ide közénk, hogy kén' most fogadnunk?²*

Az Egyesült Nemzetek Szervezete a megalapítását követő egy évben összeállította a világban található gyarmati területek listáját³ (1946), a gyarmatosítás örökségének mielőbbi lebontása érdekében, majd a *Gyarmati országok és népek függetlenségéről szóló nyilatkozatának* kihirdetése után (1960) munkacsoportot is létrehozott a folyamat nyomon követésére (1961): „*annak előmozdítására, hogy azokon a gyarmati területeken, ahol a függetlenséget az ott élők még nem vívták ki, az összes hatalmat ők gyakorolják – mindenfajta fenntartás nélkül, szabadon kifejezett akaratuknak és óhajuknak megfelelően, fajra, hitvallásra, bőrszínre való megkülönböztetés nélkül.*”⁴

Amikor az ENSZ közgyűlése (negyven évvel később) elfogadta a Földön élő háromszázhetvenmillió személy jogi védelmére megfogalmazott *Óslakos népek jogairól szóló nyilatkozatot*,⁵ tíz évvel ezelőtt, a négy ott nemmel szavazó ország közül kettő csendes-óceániai volt. A gyarmati területek listáján ma szereplő tizenhétből hat Óceániában található:⁶ Mikro-, Makro- és Polinéziában még nem zárult le a gyarmatosítás lebontása.⁷ A hajdani gyarmatosítók⁸ közül Franciaország három régióban is jelen van.

Miután 1760 és 1815 között több észak-amerikai, dél-ázsiai, karib-tengeri és nyugat-indiai gyarmatát is elveszítette, Franciaország 1830-tól kezdve újabb birodalmat épített fel, mely száz évvel később tizenkét millió négyzetkilométernyi területen százmillió lakost számlált. Az akkor létező gyarmatoknak ma már csak századrésze tartozik közigazgatási szempontból az anyaországhoz – ezek egyike a Párizstól több mint 15 000 kilométernyire fekvő negyvennyolc településből álló tengerentúli terület (collectivité d'outre-mer):⁹ Francia Polinézia. Az 5 550 000 négyzetkilométernyi víztömegben elszórt, 121 tagból álló öt szigetcsoporthoz 16 320 négyzetkilométernyi szárazföldön fekszik a Csendes-óceán déli részén,¹⁰ lakosságának (288 685)¹¹ több mint két harmada Tahiti szigetén él, a főváros (Papeete) is itt található.

A mai Francia Polinézia¹² partjaira vetődő spanyolok (1595) és portugálok (1605) után több mint másfél évszázados késéssel érkező angolok (1767) és franciák (1768) között azonnal megkezdődött a versengés a szigetek birtoklásáért. A leigázott területek lakói nem önként csatlakoztak a hódító birodalmakhoz. Ahol viszonylag erős államalakulatok léteztek, a francia gyarmatosító stratégia első lépése gyámsági kapcsolat létrehozása volt, majd a helyi kormány megbuktatása után következett a terület bekebelezése: az Óceániai Francia Gyarmati Terület¹³ 1842-től kezdve protektorátus (protectorat) volt a helyi Pomare dinasztia irányításával 1880-ig,¹⁴ amikor V. Pomare lemondása után a területet Franciaországhoz csatolták.¹⁵ Bár a végrehajtó hatalom gyakorlása az anyaországban maradt, miután az Óslakos Törvénykönyvet a többi óceániai gyarmathoz hasonlóan itt is megszüntették (1945),¹⁶ a terület kormányzására demokratikus módon megválasztott képviselői testületet hoztak létre és a szigetek összes lakosa francia állampolgárságot kapott;¹⁷ megalakult a

tahiti néppárt (Rassemblement Démocratique des Populations Tahitiennes – RDPT) és a helyi hatóságokat rendelet-kibocsátási jogkörrel ruházták föl (1956). E változások hatására a szigetek lakossága népszavazáskor (1958) az anyaországhoz való tartozás mellett döntött (64,4%). De Gaulle franciaországi hatalomra jutása és az új alkotmány bevezetése (1958) után bekövetkezett politikai változások következményeit Óceániában is hamar megérezték. Francia Polinéziában – főképp azért, mert Franciaországnak Algéria helyett új helyszínre volt szüksége atomkísérleteihez – a terület demokratizálódási törekvéseit geopolitikai érdekek miatt letörték: az anyaországtól való elszakadást követelő politikai frontot széttűzték, vezetői közül többeket letartóztattak, a helyi hatóságok jogait megnyirbálták.¹⁸ De Gaulle-nak szüksége volt Francia Polinéziára, hogy Franciaországot újra nagyhatalmi helyzetbe emelje: *„Amikor 1956-ban ott jártam, akkor eszméltem rá, hogy egész világ rejtekezik a Csendes-óceántól körülvéve ott messze lenn. Megindító, hogy Franciaország ilyen jelentős vállalkozásban vesz részt. Az angolszászoké Hong-Kong, Szingapúr, Tajvan, Ausztrália, Új-Zéland, Hawaii, Alaszka, Brit-Kolumbia, Kalifornia, vagyis a Csendes-óceán egész partvidéke. Amikor meglapulva ültünk, senki egy szót sem szólt, de amikor felálltunk, az már botrányos volt számukra.”*¹⁹

A külföldi diplomatákat a szigetek elhagyására szólították föl (1963), majd hamarosan megkezdődött (1966) a nukleáris kísérleti központ üzemeltetése, melynek köszönhetően a következő három évtizedben összesen negyvenhat léggöri és száznegyvenhét föld alatt robbantás történt.²⁰ A kísérletek befejezése után (1996) még nagyobb intenzitással folytatódott a helyi érdekek érvényesítése, valamint a világ egyéb régióival és szervezeteivel való szorosabb együttműködés; Francia Polinézia ma az anyaország tengeren túli területe, mely 1984 óta autonómiát élvez²¹ – ahogy a tartomány alaptörvénye fogalmazza (2004): *„a Köztársaság szavatolja Francia Polinézia önrendelkezési jogát, akképp támogatva annak kiteljesedését, hogy rendületlenül segíti Francia Polinézia haladását a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés útján, tiszteletben tartva érdekeit, földrajzi sajátosságait és népessége kulturális önazonosságát.”*²²

2004 óta ötévenként a választott nemzetgyűlés jelöli ki elnökét,²³ választja meg a többi országtól megkülönböztető jegyeit (zászlaját, himnuszát). A területet ma tíz miniszterből álló kormány irányítja,²⁴ mely két-két szenátort és képviselőt küldhet az anyaország 343 tagú Szenátusába és az 577 tagú Parlamentjébe; a helyi nyelveket használhatják a médiában, a politikai életben és taníthatják az iskolákban.

Az Európából érkező brit misszionáriusok a Pomare királyi család protestáns hitre térítése (1819) után a tahiti nyelvet használták az oktatás és a térítés során – az első törvénykönyv (1819), az első bibliafordítás (1836), az első szótár (1851) megjelenésével a szigetek egyetlen írott nyelve a francia elterjedéséig a tahiti volt.²⁵ A francia hittérítők viszont olyan országból érkeztek, mely egyetlen nyelvű államformaként értelmezi magát²⁶ – ahol a forradalom (1789) utáni évtizedben kidolgozott nyelvpolitikai döntések értelmében kizárólag a francia hivatott arra, hogy a társadalom számára a nemzeti egységet megjelenítse – a tájnyelvek mindezt csak akadályozták: *„A szövetségi államrendszer barátainak és a babona-hívóknak nyelve a breton, a kivándorlóké és a Köztársaság elleni gyűlöletkeltőké a német; az ellenforradalmár olaszul, a megszállott baszkul beszél. A károkkozás és métely-hintés nyelvi eszköztárát ki kell üríteni.”*²⁷

Az anyaországban alkalmazott nyelvpolitikai intézkedéseket a gyarmatbirodalomban is foganatosították:²⁸ a franciává nevelést egyrészt a gyarmatosítást segítő helyi elit kialakítására létrehozott iskolák révén, másrészt – mint Új-Kaledóniában – a hittérítői tevékenység útján folytatták. *„Az őslakos nyelvek, melyek oly sokfélék és egymástól oly különbözőek, annyira nehezen elsajátíthatók és oly szegényesek a keresztény tanok*

megjelenítésére, akadályai a Hittételek világos és egyértelmű kifejezésének. Helyénvaló, hogy azokat még sokáig szükséges, lényegében azonban ideiglenes kényszerűségnek tekintjük, amíg csak a francia nyelven iskolázott új nemzedékek át nem veszik majd őseik helyét."²⁹

A huszadik század derekára a szigetek lakói közül sokan már három nyelvet használtak: a hivatalos és oktatásban kötelező franciát; a tahitit, mint az idegenekkel szembeni összetartozás kifejezésének nyelvi eszközét; továbbá a különböző tájnyelveket, mint a helyi identitás tükeit. Az anyaország csak harminc esztendővel³⁰ a kisebbségi nyelvek oktatását engedélyező Deixonne-törvény³¹ elfogadása (1951) után tette lehetővé, hogy a törvényt a tengeren túli területekre kiterjesztve Francia Polinéziában is megkezdjék a franciától különböző nyelvek³² oktatását az iskolákban. Mivel a hatvanas évek elején mezőgazdaságból és halászatból még önellátó módon élő népesség több mint fele az évtized második felében odahagyta hagyományos életterét – annak érdekében, hogy a nukleáris kísérleti központban, francia nyelvi környezetben vállaljon munkát –, erre a tahiti nyelv megtartása érdekében nagy szükség volt.³³

Francia Polinéziában a tahiti nyelv oktatása 1982 óta az óvodában és az alsó tagozaton, 1996 óta a felső tagozaton, a középiskolában és az egyetemi képzésben kötelező, 1985-től pedig a tahiti mellett másik polinéziai nyelv is választható érettségi tárgyként. Az oktatáspolitikusok mai pedagógiai, politikai és hagyományörző szempontokat egyaránt érvényesítő álláspontja szerint³⁴ a polinéziai nyelvek tanulása segíti a diákok iskolai teljesítményének fejlődését, a tanulók nyelvi és kulturális örökségének megőrzését és a társadalmi csoportok közötti nagyobb összhang megteremtését. „A polinéziai nyelvek sokféleségét az iskolai oktatásnak is tükröznie kell... Az oktatás nyelve a francia – magas szintű szóbeli és írásbeli elsajátítása az iskolai előmenetel és az állampolgári jogok gyakorlásának záloga. Az iskolai oktatás során a polinéz nyelvek és kultúrák használatát mindvégig támogatni kell, így is esélyt teremtve a tanulók számára ahhoz, hogy kifejthessék a bennük rejlő képességek és a környezetükben élők értékeinek kibontakoztatását.”³⁵

Ha a polinéziai nyelveket, valamint a helyi sajátosságokra vonatkozó földrajzi és történelmi ismereteket nem számítjuk, az itteni oktatási tartalmak megegyeznek az anyaországiakkal – noha Polinézia polgárai jelentős részének az európaiakétól lényegesen különböző a kulturális öröksége – közülük csak keveseknek ősei a gallok.³⁶ Márpedig az ENSZ-határozat kimondja, hogy: „Az őslakos népeknek jogukban áll megalkotni és ellenőrizni saját iskolahálózataikat és intézményeiket, ahol az oktatás és tanulás egyéni kulturális módszereik által meghatározott formában és saját nyelvükön folyik.

*Az államok, az őslakos népekkel együttműködve, hatékony módon segítik elő, hogy az őslakosok, különösképp a közösségeiken kívül élő őslakos gyermekek – amennyiben ennek megszervezése elháríthatatlan akadályba nem ütközik – olyan oktatásban részesülhessenek anyanyelvükön, mely eredeti kultúrájukat méltóképpen tükrözi.”*³⁷

Bár a helyi oktatási rendszer döntéshozatali jogkörrel és illetékességgel való felruházása már az 1950-es évek óta folyik (1957-től csak az általános iskolák alsó tagozatára, 1984-től a felső tagozatra és középiskolai, 1987 óta az egyetemi oktatásra is kiterjedt),³⁸ nem pusztán az oktatott tananyag, de az oktatási rendszer szerkezete is nagyon hasonló az anyaországihoz. Az elért eredmények azonban rendkívül különböznek, és bár a fejlettségbeli különbség az új évezredre jelentősen csökkent, még ma is jelentős. A 233 alsó és 56 felső tagozat és gimnázium³⁹ 74 484 beiratkozott tanulójának (2014) teljesítményszintje francia nyelvből negyven, matematikából negyvennyolc százalékkal marad el a Franciaországitól. Az anyaországban 1992-ben volt hasonló az átlag, az iskolát a

végbizonyítvány megszerzése előtt elhagyó tanulók számaránya pedig az 1980-as évek első felében volt ekkora Franciaországban.⁴⁰

Amikor Francia Polinézia neve hatvanhat év után⁴¹ újra felkerült a gyarmati besorolású területek listájára (2013), az ENSZ Végrehajtó Tanácsa felszólította Franciaországot, hogy „*kezdeményezzen hatékony dialógust az önrendelkezés tényleges előmozdítása érdekében Francia Polinéziával.*”⁴² A Külügyminisztérium közleménye szerint a döntés egyértelműen „Franciaország belügyeibe való beavatkozás, mely semmibe veszi a tengeren túli terület polgárainak demokratikus választását, és a gyarmatosítás lebontását célzó ENSZ-határozatok szellemiségét”.⁴³

Franciaország ma is nehezményezi polinéziai befolyásának megnyirbálását, pedig az ENSZ ezzel kapcsolatos álláspontja teljesen egyértelmű: „*a mai világban semmi helye nincs a gyarmatosításnak.*”⁴⁴ A dicsőséges francia múlttól lassan Polinéziában is változik a közvélekedés: minden hagyomány önkeresésből származó töredékes és környezetfüggő olvasat csupán, amely csak egy ideig új.

JEGYZETEK

¹ Olyan írás alapanyaga, amelyben az eredeti írást eltávolították, és helyébe újat írtak. Az eltávolított írás hagyhat olyan nyomot, hogy újraolvasása lehetséges. WikiSzótár: pergamen, amelyről az eredeti írást levakarták, hogy újra írhasanak rá; rájavítás, átírás. Vö. VÁRADI Ágnes (2005): Megőrzés és felejtés – Palimpszeszt. *Palimpszeszt Tudományos és Kulturális online folyóirat*, 1. évf. 1. sz.

http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/01_szam/02.htm

(Letöltés: 2017. június 27.)

² DOUCEY, Bruno (2011): «Tissages», Poésies de terres marines. Henri Hiro (1944–1990) verse.

http://johannapelissier.com/wp-content/uploads/2016/07/20p_Po%C3%A9siesDeTerresMarines_21avril.pdf

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

³ A gyarmati területek listáját közvetlenül a második világháború után (1946) állították össze:

<http://www.un.org/en/decolonization/nonselfgov.shtml>

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

⁴ Ezzel kapcsolatban lásd:

<http://www.un.org/en/decolonization/specialcommittee.shtml>

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1514%28XV%29

<http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>

http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

⁵ Ezzel kapcsolatban lásd:

<http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-3-07-ENSZ.pdf>

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

⁶ Ezzel kapcsolatban lásd:

http://www.un.org/en/decolonization/pdf/dp_2012_wolfers.pdf

http://www.un.org/en/decolonization/pdf/French%20Polynesia%202016%20Profile_25%20Oct%202016%20Final.pdf

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

⁷ Ezzel kapcsolatban lásd:

http://papersmart.unmeetings.org/media/1072675/E_C.19_2013_12_E.pdf

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

⁸ A csendes-óceáni térségben gyarmatosító hatalmak a következők voltak: Ausztrália, Hollandia, Franciaország, Chile, Németország, Új-Zéland, Spanyolország, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia.

⁹ Ezzel kapcsolatban lásd:

<https://www.insee.fr/fr/metadonnees/definition/c1842>

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

¹⁰ Ezzel kapcsolatban lásd:

http://www.netbiomeeranet.netbiome.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=57%3Afrrench-polynesia&catid=51%3Amonographies&Itemid=1&limitstart=1

(Letöltés: 2017. jún. 24.)

¹¹ Ezzel kapcsolatban lásd:

-
- <http://www.worldometers.info/population/countries-in-oceania-by-population/>
(Letöltés: 2017. jún. 24.)
- ¹² A szigetország a Francia Polinézia nevet 1957-ben kapta.
- ¹³ Établissement français d'Océanie (EFO).
- ¹⁴ Ezzel kapcsolatban lásd:
<http://www.culture-patrimoine.pf/spip.php?article432>
<https://www.histoiredroitcolonies.fr/IMG/pdf/ArtT5MFabre.pdf>
(Letöltés: 2017. jún. 25.)
TRÉMON, Anne-Christine (2013): «Citoyens indigènes et sujets électeurs: statut, race et politique dans les Établissements français de l'Océanie (1880–1945)», *Genèses*, 14. 91,2: 31.
- ¹⁵ A Köztársaság – gyarmatbirodalmában egyedülálló módon – Francia Polinézia bizonyos területein élő őslakosnak (a korabeli francia birodalmi szóhasználatban *indigène*), állampolgárságot adományozott, míg mások alattvalók (*sujet*) lettek.
- ¹⁶ *Code de l'indigénat*, mely lehetővé tette például őslakos személlyel szemben büntetőeljárásról kívül is alkalmazott testi fenyték használatát.
Ezzel kapcsolatban lásd:
<http://histoire.assemblee.pf/articles.php?id=228>
(Letöltés: 2017. jún. 25.)
- ¹⁷ A területen élő kínaiak kivételével, akikre e jog 1973 óta vonatkozik. Az első Kínából származó telepések 1865-ben érkeztek a szigetekre, azzal a céllal, hogy a gyapjú- és kávéültetvényeken dolgozzanak.
TRÉMON, Anne-Christine (2009): «Un Consulat de Chine dans la France d'Outre-mer», *Critique internationale*, Volume 42. Number 1. 125.
- ¹⁸ GONSCHOR, Lorenz (2013): Mai te hau Roma ra te huru: The Illusion of "Autonomy" and the Ongoing Struggle for Decolonization in French Polynesia, *The Contemporary Pacific*, Volume 25, Number 2, 266.
- ¹⁹ PEYREFITTE, Alain (1997): *C'était de Gaulle*, tome II. Fayard/de, Fallois, Paris, In: BARBE, Dominique – MELTZ, Renaud (2013): Le monde Pacifique dans la mondialisation. *Hermès, La Revue* 2013/1, Volume 26. Number 65, 13.
- ²⁰ DECKKER, Paul de (1996): Decolonization Process in the South Pacific Islands: A Comparative Analysis between Metropolitan Powers, *VUWLR*, 26, 368.
- ²¹ Francia Polinézia jogi helyzetét a Francia Alkotmány 72. 73. és 74. pontja szabályozza.
Ezzel kapcsolatban lásd:
<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur.5074.html#titre12>
(Letöltés: 2017. jún. 26.)
- ²² Ezzel kapcsolatban lásd:
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000435515>
(Letöltés: 2017. jún. 26.)
- ²³ Ezzel kapcsolatban lásd:
<http://www.outre-mer.gouv.fr/polynesie-francaise-histoire>
(Letöltés: 2017. jún. 26.)
- ²⁴ Ezzel kapcsolatban lásd:
<http://www.presidence.pf/>
(Letöltés: 2017. jún. 26.)
- ²⁵ Ezzel kapcsolatban lásd:
https://www.degruyter.com/downloadpdf/books/9783110260359/9783110260359_49/9783110260359_49.pdf
(Letöltés: 2017. jún. 26.)
- ²⁶ „A Köztársaság nyelve a francia.”
Ezzel kapcsolatban lásd:
<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-revisions-constitutionnelles/loi-constitutionnelle-n-92-554-du-25-juin-1992.138025.html>
(Letöltés: 2017. jún. 26.)
- ²⁷ A forradalom utáni évtizedben kidolgozott nyelvpolitika alapjául szolgáló tudós értekezések – melyek közül a leghíresebb Henry Grégoire abbé írása: *Értekezés arról, hogy mi célból és miképpen semmisítsük meg a tájnyelveket és tegyük általánossá a francia használatát*: Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir le patois, et d'universaliser l'usage de la langue française, 1794 – ennek célját abban jelölték meg, hogy azonos lehetőségeket teremtsenek a Köztársaság összes polgárainak a társadalmi kérdésekről való állásfoglalásra, a Felvilágosodás szellemében való önművelésre és az Ész kultuszának előmozdítására.
Ezzel kapcsolatban lásd:
<http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/barere-rapport.htm>
(Letöltés: 2017. jún. 26.)
- ²⁸ Azt a gyermeket, akit azon kaptak rajta, hogy az iskolában anyanyelvét használja a francia helyett, tanítója-tanára azzal sújtotta, hogy valamilyen tárgyat (Tahitin általában kagylóhéjat) kellett viselnie feltűnően egész nap. A tanuló a megbélyegző jelképes tárgytól csak úgy szabadulhatott, ha egy társát, aki ugyanazt a vétket követte el, feljelentette a tanítónál. Akinél a nap végén a tárgyat megtalálták, súlyos büntetést kapott.
Ezzel kapcsolatban lásd:

http://www.tahiti-infos.com/L-outrage-du-silence-Manahau-a-la-reconquete-de-la-langue-tahitienne_a138422.html

(Letöltés: 2017. jún. 26.)

²⁹ SALAÛN, Marie (2009): «Langues locales et école en contexte français : une perspective sociohistorique», In: FILLLOL, Véronique – VERNAUDON, Jacques (szerk.): *Vers une école plurilingue dans les collectivités françaises d'Océanie et de Guyane*. L'Harmattan, Paris, Cahiers du Pacifique Sud Contemporain, Hors-Série 1, 28.

³⁰ 81-533-as törvény-kiegészítés – 1981. május 12.

³¹ Ezzel kapcsolatban lásd:

http://www.axl.cefan.ulaval.ca/europe/France-loi_Deixonne-texte-1951.htm

(Letöltés: 2017. jún. 26.)

³² Ez ma 75 nyelvet jelent, ezek közül 54-et a tengeren túli területeken beszélnek.

Ezzel kapcsolatban lásd:

http://www.axl.cefan.ulaval.ca/europe/France-loi_Deixonne-texte-1951.htm

<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/994000719.pdf>

(Letöltés: 2017. jún. 26.)

³³ PAIA, Mirose – VERNAUDON, Jacques (2002): Le tahitien : Plus de prestige, moins de locuteurs, *Hermès, Numero 32-33*, 401. (Letöltés: 2017. jún. 26.)

³⁴ SALAÛN, Marie (2009): «Langues locales et école en contexte français : une perspective sociohistorique», In: FILLLOL, Veronique – VERNAUDON, Jacques (szerk.): *Vers une école plurilingue dans les collectivités françaises d'Océanie et de Guyane*. L'Harmattan, Paris, Cahiers du Pacifique Sud Contemporain, Hors-Série 1, 32.

Ezzel kapcsolatban lásd még: Fillol, Véronique – Vernaudon, Jacques (2004): Une école plurilingue en Océanie francophone? *Hermès 2004/3, Numero 40*.

³⁵ Loi de pays n. 2011-17 LP/APF, 2011. július 7.

VERNAUDON, Jacques – RENAULT-LESCURE, Odile – LÉGLISE, Isabelle (2014): Les langues en Guyane, en Nouvelle Calédonie et en Polynésie française. In: Nocus, Isabelle – Vernaudon, Jacques – Paia, Mirose: *Apprendre plusieurs langues, plusieurs langues pour apprendre: l'école plurilingue en Outre-mer*, Presses, Universitaires de Rennes, 117-118.

³⁶ Az 1998-as népszámlálás volt az utolsó, mely a népesség etnikai hovatartozását is vizsgálta – e szerint a lakosság mintegy 83 %-a óceániai, 12 %-a európai, 5%-a ázsiai (főleg kínai) felmenőkkel rendelkezett.

GAGNÉ, Natacha: (2016): Identité et stratégie autochtones – Leur complexités et (im)possibilités en Polynésie française. *Cahiers du CIÉRA, Numero 13*. 10.

³⁷ Ezzel kapcsolatban lásd: Déclaration des Nations Unies sur les Droits des Peuples Autochtones, 2007,

http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_fr.pdf

(Letöltés: 2017. jún. 27.)

³⁸ A legfőbb különbség a nyelvek tanításán kívül az, hogy a távol eső szigeteken élők képzésére sajátos szakmai képzéseket indítottak.

Ezzel kapcsolatban lásd:

<http://monvr.pf/le-certificat-daptitude-professionnelle-cap/>

(Letöltés: 2017. jún. 27.)

³⁹ 56 francia értelemben vett középiskola, a mi értelmezésünk szerint ez felső tagozat és/vagy gimnázium, összesen 56 intézmény.

⁴⁰ Chambre territoriale des comptes de la Polynésie française Observations définitives – Collectivité de la Polynésie française (politique de l'éducation) – Séance du 9 septembre, 9. és 11.

<https://www.ccomptes.fr/Publications/Publications/Collectivite-de-la-Polynesie-francaise-Politique-de-l-Education>

(Letöltés: 2017. jún. 27.)

Megjegyzés: amilyen arányban vannak iskolaelhagyók az összes tanulóhoz képest Francia Polinéziában ma, olyan arányban voltak iskolaelhagyók az 1980-as évek elején itt a kontinensen lévő Franciaországban.

⁴¹ Ezzel kapcsolatban lásd: n. n. (2013) Study on decolonization of the Pacific region, United Nations, Economic and Social Council:

http://papersmart.unmeetings.org/media/1072675/E_C.19_2013_12_E.pdf, 10.

(Letöltés: 2017. jún. 27.)

⁴² Ezzel kapcsolatban lásd: SIMONIAN-GINESTE, Hélène (2014): *La Polynésie française: une collectivité à l'autonomie évolutive*. Acquis et perspectives, Revue Mivoires,

<http://www.revueiroirs.fr/links/Article1.pdf>

(Letöltés: 2017. jún. 27.)

⁴³ Ezzel kapcsolatban lásd: Maclellan, Nic (2013): Hijacking decolonization: French Polynesia at the United Nations,

<http://pacific.scoop.co.nz/2013/06/hijacking-decolonisation-french-polynesia-at-the-united-nations/>

(Letöltés: 2017. jún. 27.)

⁴⁴ 'Colonialism has no place in today's world.' Idézi: WOLFERS, Edward P. (2012): *Decolonization in the Pacific – Context, Issues, and Possible Options for the Third United Nations Decade for the Eradication of Colonialism*. Discussion Paper, United Nations, 14.

http://www.un.org/en/decolonization/pdf/dp_2012_wolfers.pdf

(Letöltés: 2017. jún. 27.)